

Василенко Ірина,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української

та світової літератур

Криворізький державний

педагогічний університет

ДУХОВНІ ШУКАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ШЛЯХ ДО ІДЕАЛУ СВЯТОСТІ В ДРАМІ-МІСТЕРІЇ ПОЛЯ КЛОДЕЛЯ «БЛАГОВІЩЕННЯ ДІВИ МАРІЇ» («L'ANNONCE FAIT À MARIE»)

Rien à faire contre cette éruption comme le monde au fond de mes entrailles de la foi! Rien à faire contre cette voix avant que le monde fut qui me dit: tu es à Moi! Rien à faire contre l'impétuosité, comme quelqu'un du haut en bas qui se fend, de la bête qui dit: 'Je crois!

Paul Claudel, Poésies (poème daté du 8 septembre 1942).

У статті досліджено роль і місце феномена святості як вершини духовного пошуку в драматичному творі Поля Клоделя «Благовіщення Діви Марії» та засоби представлення цього поняття в українських перекладах. Драматична естетика Поля Клоделя тісно пов'язана з шекспірівською драматичною концепцією, театром П. Кальдерона, а також із основами античної високої трагедії Есхіла та Софокла. Як драматург Поль Клодель, безумовно, символіст, що знаходив у видимому світі знак прихованого змісту і сприяв розвитку поетики сучасної релігійної драми. У цьому дослідженні висвітлено основні лексичні компоненти, що формують поняття святості та способи їх перекладу українською мовою. Також у статті пропонується поділ на мікроконцепції, які сприяють формуванню особистості персонажів, а також принципи, за якими образи розташовані у драмі. У статті відзначено позицію автора, який приділяє менше уваги зовнішнім факторам, при тому, що характеристика в основному міститься в репліках, зауваженнях та деталях. У статті автор доводить, що ідеал святості формується в повсякденних діях заради інших. Драма Поля Клоделя містить літургійні тексти, молитви та пісні, сповнені біблійних символів, що є другим пластом підтексту: літургійним, і це надає твору монументального характеру.

Ключові слова: святість; драма-таємниця; католицьке відродження; тотальний театр; символізм; концепція; стиль; жанр; ментальність; символ.

Vasylenko I. The spiritual search of the ideal of holiness in Paul Claudel's mystery drama «L'Annonce faite à Marie: Annunciation of the Virgin Mary».

The article investigates the role and place of the phenomenon of holiness as the pinnacle of spiritual search in Paul Claudel's dramatic work «Annunciation of the Virgin Mary» and the means of adequately presenting this concept in Ukrainian translations. Paul Claudel's dramatic aesthetics is closely linked to the Shakespearean dramatic concept, P. Calderon's theatre, as well as to the foundations of ancient high tragedy by Aeschylus and Sophocles. As a playwright, Paul Claudel, a symbolist whose works see in the visible world a sign of hidden content, contributes to the development of the poetics of modern religious drama. The main lexical components that shape the concept of holiness are highlighted in this study so as to render their adequate translation into Ukrainian. The division into micro-concepts that contribute to form the personality of the characters is herein suggested together with the essence of the concept by which the images are arranged in the drama. The paper also notes the position of the author who pays less attention to external factors. Characterization, which mainly occurs through replies, remarks and statements, confirms the purpose of the study, i.e. that the ideal of holiness is formed in everyday actions for the sake of others. Paul Claudel's work presents liturgical texts, prayers and songs, full of biblical symbols, which is the second subtext layer: the liturgical and that's why the work has a monumental character.

Key words: holiness, drama-mystery, Catholic Renaissance, total theatre, Symbolism, concept, style, genre, mentality, symbol.

Серед великих імен, які залишило нащадкам бурхливе ХХ століття, ім'я Поля Клоделя є одним із найпомітніших, його поезія й театр вплинули на подальший розвиток не лише французької, але й усієї європейської літератури. Поль Клодель — поет, драматург, критик, дипломат, брат талановитої скульпторки Каміли Клодель, представник католицького ренесансу в сучасній літературі; уся його творчість є парадоксальним поєднанням символізму та реалізму, складності та простоти, поліфатизму та глибини. Він культивував ліричну поезію, у якій використовував біблійний вірш власного винаходу.

Поль Клодель був поетом дивовижного натхнення, одним із великих Орфеїв модерної доби, продовжувачем спадщини Ш. Бодлера, А. Рембо, П. Верлена та С. Малларме. Його поезія відгукувалася на концепцію, засновану символізмом: література як метафізичне вираження Всесвіту, як знак священного натхнення, одухотвореної матерії, більш реальної, ніж матеріальна реальність. Символізм Поля Клоделя особливий, якщо С. Малларме вважав обов'язком поета орфічне пояснення Землі і шукав штучні засоби умовності: «*su manera misma de apoderarse de algunas imágenes, más que un ataque hacia la realidad, parece una fuga*» [1, с. 145], то Поль Клодель переосмислив це твердження, розуміючи мистецтво як спосіб зв'язку з трансцендентальним буттям: красою, добром і правдою.

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності нового підходу до аналізу драматичної спадщини Поля Клоделя та

пошуку важливих маркерів поетики його драми, які підносять ідеал людини, вільний від історичної та ідеологічної обмеженості. Поль Клодель — надзвичайно багатогранний митець, у його творчості черпають натхнення літературознавці, дослідники театру й музики, філософи й теологи. Серед поліфонії глобальних проблем створеного автором «космічного театру», проблема самовизначення й вибору, що постає перед людиною в усі епохи, є найважливішою. Керуючись власним світоглядом, Поль Клодель веде своїх персонажів тернистим шляхом пізнання добра всупереч віянням епохи декадансу, усупереч егоїстичності людської природи, а найвищою формою добра для письменника є святість, що закладена в серці кожної людини.

Осмислення цінності творчої спадщини Поля Клоделя налічує понад століття. Його твори, як поетичні, так і драматичні, отримували негайний відгук критики. Про існування унікального «феномену Клоделя» дослідники зазначають: *«Клодель — особистість складна, неоднозначна, якоюсь мірою навіть унікальна. У його натурі поєднуються найшаленіші протиріччя, і, може, саме енергія цих зіткнень протилежностей спричинила глибоку пронизливу вітальність його творчості, ту її якість, яку називають «феноменом Клоделя»* [2, с. 190]. Більшість його сучасників залишили свідчення сильного і своєрідного характеру письменника, наприклад, Ж. Л. Барро, А. Бланк, С.-Ж. Перс пов'язують життєву позицію Поля Клоделя з його творчістю.

У своїх теоретичних працях Поль Клодель виступив новатором поезії й драми: «Мистецтво поетичне» (1907), «Вступ до деяких речей» (1920), «Чорний птах на тлі сонця, що сходить» (1927), «Позиції і висновки» (1928), «Релігія і поезія» (1929), у яких він виклав власні погляди на поетику і роль мистецтва, поставивши перед ним завдання відновлення єдності світу і служіння вірі. Визначаючи естетичну концепцію драматургії Поля Клоделя, дослідники стверджують, що вона є *«знаком формальної транскрипції містики автора»* [2, с. 194], що вона доводить існування *«сакрального театру»* [2, с. 190], поверненням бароко з *«характерним для нього ірраціоналізмом, інтелектуальною грою»* [2, с. 190].

Жанрова природа п'єс Поля Клоделя поєднала здобутки модерного театру кінця XIX — початку XX століть із середньовічними архаїчними жанрами і, насамперед, з домінуючим жанром релігійної драми — містерією. Так, сучасний український дослідник Є. Васильєв визначає декілька типів сучасної релігійної драми: «1)

містерія-реконструкція; 2) містерія-реінтерпретація; 3) містерія-деконструкція (парамістерія); 4) містерія-буф» [3, с. 32]. На думку науковця, драми Поля Клоделя належать до другого типу релігійних драм, як і твори А. Монтерлана, Т. С. Еліота, К. Войтили: *«Драматурги, що вдаються до подібних форм, не прагнуть до реставрації середньовічних текстів. Вони створюють сучасні містерії, збагачені художніми досягненнями модерністської та постмодерністської культури. Це своєрідні апокрифи, просякнуті релігійними алюзіями та ремінісценціями»* [3, с. 33]. На релігійності творчого доробку митця наголошує також І. Богданова: *«Поет, що спирається на Біблію, здатен краще осягнути задум Божий та сенс подій та речей; з іншого боку, постійне споглядання навколишнього життя виступає гарантом осягнення Слова Божого»* [4, с. 355].

У статті С. Когут ґрунтовно досліджується взаємодія філософсько-релігійного світогляду Поля Клоделя й витонченої поетики його драм, яку суворий теологічний канон не лише не обмежив, але й поглибив. Отже, сучасні українські науковці одностайні в думці, що ствердження християнського ідеалу є метою і провідною ознакою стилю митця. Однак ця ознака світогляду Поля Клоделя стала причиною багатолітньої ізоляції творів видатного поета й драматурга від українського читача. Навіть у ХХІ столітті його літературна спадщина відома переважно дослідникам-літературознавцям, хоча перші переклади поезій були здійснені неокласиками в добу Розстріляного Відродження: *«Укладаючи антологію французької поезії, Михайло Драї-Хмара з 1928 по 1935 роки перекладає «парнасців»: Теодора де Банвіля, Теофіля Готье, Леона Дьєркса, Леконта де Ліля, Сюлі Прюдома та близького до них романтика Жерара де Нерваля; видатних поетів, попередників символізму Шарля Бодлера та Трістана Корб'єра, символістів Поля Верлена, Стефана Малларме та бельгійського поета-символіста Жоржа Роденбаха; поезії своїх сучасників — француза Жуля Ромена й Поля Клоделя»* [5, с. 82].

Юрій Клен проявив себе не лише як поет, а й як перекладач поетичних і драматичних творів західноєвропейської літератури. Свідченням цього є його переклади українською мовою А. Рембо, Е. Верхарна, Ж. Мореаса і Поля Клоделя («Осінь пісня»). А. Перепадя, український перекладач із романських мов, здійснив геніальний переклад драми-містерії Клоделя «Благовіщення Діви Марії». На жаль, подальша політична та культурна ізоляція надовго загальмувала шлях творів Поля Клоделя до українського читача.

На нашу думку, у сучасному українському літературознавстві назріла потреба в ґрунтовному осмисленні стилю й поетики творів видатного митця. Аргентинська дослідниця Martha Bordenave, аналізуючи драму «Атласний черевичок», визначає провідні риси її поетики та стилю автора і наголошує, що: *«constituye una de las obras principales del Teatro contemporáneo francés; y de todas las piezas de teatro escritas por Claudel, es la más ambiciosa, la más globalizante; en ella, toma y desarrolla los temas mayores abordados después en su obra poética; de modo que hay un antes y un después de El Zapato de Raso, pieza que resulta un verdadero testamento poético»* [6, с. 122] (автор створює один із найважливіших творів сучасного Французького театру; із усіх п'єс, написаних Клоделем, ця найбільш амбітна, найбільш глобальна; у ній він бере і розробляє основні апробовані в його поетичному доробку теми; усе, що існувало до і після «Атласного черевичка», свідчить, що він є справжнім поетичним заповітом (*переклад І. Василенко*). У російській літературознавчій науці існує значна кількість праць, присвячених аналізу як поезії, так і драматургії видатного французького письменника, зокрема, захищено дисертації: А. Сабашнікової (1989), І. Некрасової (1995), Є. Грішина (2007) та Т. Кашиної (2016). Більшість дослідників прагне активізувати свій інтерес до вивчення літератури і культури духовного змісту, після тривалого періоду офіційної атеїстичної доктрини намагається визнати її органічною і чи не найважливішою частиною столітнього літературного процесу. *«Творчість П. Клоделя в цій роботі включається в контекст французького і — ширше — європейського Християнського відродження початку XX століття, руху, який нестримно набиралася силу і займав важливе місце в літературі і культурі першої половини століття»*, — зазначає Є. Грішин у своїй роботі [7, с. 15].

Спектр думок інших літературознавців вагається від повного неприйняття до підміни найважливішої релігійної концепції творчості митця — історизмом. Отже, мистецька постать Поля Клоделя, його «феномен», продовжує викликати полеміку.

Метою дослідження є вивчення способів духовних шукань і специфіки зображення феномену святості в драмі-містерії Поля Клоделя «Благовіщення Діви Марії».

Ім'я Поля Клоделя як митця, мислителя та дипломата було відомим у світі з кінця XIX століття, коли він співпрацював із гуртком С. Малларме, відвідуючи «літературні вівторки» і створюючи поетичні шедеври в дусі пізнього символізму:

*Нічого — тільки ніч німа і всюдисуща, ніч страждання,
де гасне творчість, де гризе страшне, нездійснене кохання.
Я слух напружую, але я сам!.. Мене сповняє жах...
Я чую голос, мов її, і покрик у чийхось устах
(переклад М. Драй-Хмари).*

Так, уже в ранній поезії митця важливою є тема духовних шукань і виходу з темряви відчаю. Цей етап своєї творчості автор осмислює у спогадах про С. Малларме, які належать до скарбниці літературної мемуаристики. Невпинні подорожі Поля Клоделя та контакти з різними культурами світу, серед яких Сполучені Штати Америки, Китай, Японія, Бразилія, різні європейські країни, дали йому змогу набути величезного досвіду та знань, які відображені в його поезії та його театрі. Театральна творчість Поля Клоделя триває з кінця XIX століття до 1940 року. Вона реалізується в чотири етапи, пов'язані з еволюцією світогляду драматурга:

- 1) позитивістський театр, представлений у драмах «La pumb» (1883) та «Передчасна смерть» (1886), «Місто» (1897), «Решта сьомого дня» (1896), «Молода Діва Віолена» (1890), «Агамемнон» (переклад трагедії Есхіла);
- 2) драматургія християнського натхнення — «Золота голова» (1889), «Місто» (1890), «Відпочинок сьомого дня» (1901). Особливо відома п'єса «Золота голова», де розглядаються проблеми аморалізму;
- 3) історичний театр: «Перетин полудня» (1905), перший великий твір драматурга; трилогія: «Заручники» (1910), «Твердий хліб» (1914 р.) та «Прийнятий батько» (1916), у якій велика увага приділяється історичним подіям. Шлях історичної драми виявився найбільш продуктивним, і вже 1912 роком датується його найвищий шедевр: «Благовіщення Діви Марії», сучасне тлумачення середньовічної християнської містерії. Автор експериментує в жанрах драматургії і пише: фарс «Ведмідь і місяць» (1917); лібрето балету «Людина та її бажання» (1917); мелодраму «Жінка і її тінь» (1922);
- 4) тотальний театр: з 1919 по 1924 рр. Поль Клодель працює над драмою «Атласний червчик», яка стала підсумком його зрілого періоду. До цього періоду також належать: «Книга Христофора Колумба» (1930), ораторії «Мудрість, або притча про бенкет» та «Жанна д'Арк на вогнищі» (1934), новаторською стала пластична сюїта «Каменепад» (1938) та ін.

До вищих драматургічних досягнень Поля Клоделя належить, без сумніву, містерія «Благовіщення Діви Марії», яку автор визнавав своїм найкращим твором і визначив її конфлікт як трагічний. Ця містерія втілила ключові ідеї митця. Дія п'єси перенесена у XV століття, час розквіту середньовічної містерії, і фоном сюжету слугує історія орлеанської діви Жанни д'Арк, що приводить дофіна Карла на французький престол. Назва твору нагадує про Євангеліє за святим Лукою та про появу ангела Гавриїла перед Дівою Марією, що оголосив про її наступне материнство. Сюжет твору побудовано на історії Віолени, яка із співчуття й любові бере на себе хворобу і гріхи інших як метафору християнського покликання.

Розпочинається драма з детального опису таємничого будинку, занурюючи читача в атмосферу середньовіччя: *«Садиба в Комберноні. Це простора будівля зі стрічатим склепінням, опертим на ряд квадратних стовпів. Приміщення зовсім порожнє, лише праворуч у глибині звалено на голій долівці оберемки соломи — там сінник. У глибині в товщі стіни прорізані великі двійчаті двері з цілою системою засувів і замків. На їхніх стулках намальовані образи святих — Петра і Павла, один з ключами, другий з мечем, роботи художника-примітивіста, їхні лики освітлюються великою з жовтого воску свічкою, свічник у вигляді залізної лапи прикріплено до стовпа. Дія відбувається наприкінці умовного середньовіччя, деś такою уявлялася середньовічним поетам античність. Ніч майже збігла, перші вранішні години»* [8, с. 10]. Драматург-символіст не випадково розпочинає дію в перші вранішні години: початок шляху духовних шукань.

Твір складається з прологу та чотирьох актів. Пролог (початок шляху) починається наприкінці ночі, у перші години ранку, коли Віолена та П'єр де Креон (архітектор) розмовляють і зав'язується конфлікт: поцілунок прокаженого і вибір жертвовного служіння. Перша дія відбувається в ранкові години, коли Анн Веркор вирушає в паломництво (алюзія на євангельський сюжет, Віолена починає свій шлях самотня, без підтримки батька). Друга дія відбувається опівдні, коли Віолена і Жак скасовують заручини, і дівчина рушає у свою хресну дорогу (початок випробувань). Третій акт кульмінаційний, і починається він коли вже сонце сідає і Мара вирушає з мертвою дочкою на руках шукати Віолену. Четверта дія відбувається вночі, коли Мара стає свідком дива і святість Віолени підтверджується.

Отже, світанок, ранок, полудень і ніч, як у класичній античній трагедії, дія триває протягом доби, що надає твору циклічного

характеру, насправді ж у житті персонажів минає декілька років. Такі часові зрушення є ознакою космічного театру Поля Клоделя і окреслюють концепт часу.

Драма «Благовіщення Диви Марії» вирізняється складністю підтексту, у якому абсурдне чергується з реальним, правдоподібне з неможливим. Перший пласт підтексту **історичний**: Столітня війна, звільнення Орлеану та зведення на трон Карла VII — події відбуваються протягом року (ці події згадують і обговорюють герої твору, вони розвиваються паралельно до основної сюжетної лінії). Тут же постає образ Жанни д'Арк, **концепти покликання, служіння й жертви**. Постать орлеанської диви не лише вносить історичну конкретику, але й пов'язує драму з сучасністю, адже в період між написанням твору і його тріумфальною прем'єрою відбувається важлива подія: у 1920 році Римо-Католицька Церква канонізувала Жанну д'Арк, хоча реабілітаційний процес розпочався ще в 1455 році. Найважливіший **концепт покликання** розкривається через образи Жанни д'Арк, П'єра де Краона і Віолени, кожен з них має власну місію і є засуджений, зраджений і виправданий завдяки жертвності і святості. П'єса містить літургійні тексти, молитви й співи, сповнена біблійною символікою, що складає другий пласт підтексту — **літургійний**. Драма-містерія розгортається на тлі меси в храмі, що триває від першої до останньої дії: *«Нараз, линучи високо в небо, дзвінко і ясно лунає перший удар благовісту. П'єр скидає капелюха, і обоє хрестяться. Віолена (звівши руки й лице до неба, напрочуд ясним і проникливим голосом). Радуйся, радуйся, Царице небесна! Другий удар»* [8, с. 60]. Віолена проходить увесь шлях свого служіння через віру, праведність, всепрощення, самопожертву і підноситься до апофеозу святості. Стилю Поля Клоделя властива риторичність, що створює атмосферу урочистості, подібну до богослужіння (що проявляється також у драмі «Запорука», 1911 та в поетичному циклі «Календар святих», 1925).

У творі багато символів, які при перекладі з французької є непомітними. Наприклад, символічними є імена: Віолена нагадує віолу та фіалку, музику та квітку; її сестра Мара, чие ім'я походить з івриту: amargo (гірко). Обидві сестри — це протилежні персонажі, змальовано протиставлення двох уявлень про кохання, двох протилежних моральних і духовних принципів. Стосунки між ними нагадують біблійну історію Каїна й Авеля. Анн Веркор, батько, та П'єр де Креон, архітектор, представляють у цьому творі два протилежні типи ментальності: Анн — патріархальна селянська традиція, з повнотою

віри, яка веде його до паломництва та П'єр — нова людина, що рухається назустріч майбутньому і чие високе релігійне почуття приводить до оригінальної творчості. Мати Єлизавета, побожна, скромна, стримана дружина, ім'я якої також має біблійне посилення.

Образ Віолени змальовано контрастними фарбами: на початку шляху її супроводжують деталі: весільна сукня, старовинний золотий перстень, які символізують щасливе майбутнє. Далі важливим є вбрання, у якому вона прощається з П'єром де Креоном і з Жаком Юрі — одяг черниці: *«Ох, Віолено, яка ти гожа! І все мені лячно бачити тебе в цих страшних шатах! Бо це не жіноча оздоба, а облачення жерця при вівтарі, що вкриває священика, залишаючи відкритий бік і вільні руки!»* [9, с. 84]. Віолена крок за кроком наближається до свого обраного служіння: віддає перстень і цілує прокаженого. Повернення до звичайного людського щастя вже немає і знак цього — перша пляма хвороби, що проступила на її тілі. Особливе значення має питання до нареченого: *«Чи ж я не гожа?»* [9, с. 83]. Дівчина розуміє, що Жак Юрі не готовий розділити з нею страждання і вигнання, а тому покірно йде, вірна своєму призначенню. Подальшу долю Віолени автор змальовує на тлі тріумфу Жанни д'Арк: народ очікує приїзду короля і декількома словами згадує прокажену, що живе в лісі: *«Чоловік. От халепа — годувати скирту гною. Інший. Киньте їй щось. Хай не підходить близько. Треба б їй дати отрути! Інший. Тільки не м'яса, Перро! Нині ж бо піст, Багатий Вечір! Сміються. Кинь їй кусник мерзлого хліба. Досить їй. Чоловік (кричить). Гей, ти, Безлика! Гей, Жанно-як-там-тебе! Гей, ти, Вигризок! Видно чорну постать прокаженої на снігу. Мара дивиться на неї. Лови! (Щосили штурляє їй шмат хліба)»* [9, с. 92].

Отже, Віолена — виняткова жінка, вибрана з вічності для відкуплення гріхів інших людей. Протилежним персонажем є Мара, яка заслуговує на співчуття, а не на презирство. Мара — це та, яка подорожує та завершує цикл змін протягом розвитку твору, для неї також важливий час. Мара починає ранок заздрісною, імпульсивною, удень їх поведінка та реакції будуть змінюватися; у третьому акті вона йде з вірою просити сестру про заступництво за чудо воскресіння померлої дочки, хоча вже в четвертому акті (пізно вночі), засліплена ревностями, відчаєм і заздрістю, вона штовхає Віолену в обійми смерті.

Четверта дія п'єси є апофеозом перемоги істини, коли засуджена людьми і принижена Віолена постає в дійсній красі і святості, і не важливо, що тіло вже зруйноване, вона відчуває безмірну любов і всепрощення. У фіналі твору автор розкриває всі таємниці: *«Ани*

Веркор (цитуючи): «Ангел Божий благовістив Марії, і вона прийняла від Духа Святого». **Жак Юрі**. Що вона прийняла? **Анн Веркор**. Весь величезний біл насколишнього світу, розполовинену Церкву і Францію, за яку спалили живцем Жанну Д'Арк. Вона бачила! Ось чому поцілувала прокаженого, знаючи, що вона робить. **Жак Юрі**. За мить, за одну мить вона ухвалила так? **Анн Веркор**. «Ось служниця Господня» [8, с. 106]. Автор підтверджує святість Віолени, яка стала результатом духовного подвигу, що можливий у буденному житті і є, за визначенням Г. Макушинської, модусом «священного благоговіння перед незмінним Законом, який визначає факт існування Буття» [9, с. 20]. Завдяки великій силі віри Віолени змінюється світ навколо і відновлюється гармонія, адже звільняється від прокази П'єр де Креон і постає величний храм, воскресає мертва дитина і нарешті вирішується доля Мари.

Сестра Віолени єдина знала правду від початку твору і, долаючи ненависть і заздрість, просить Віолену про допомогу. Мара — нелюба дочка, нелюба сестра, нелюба дружина, яка вступила в боротьбу з небесами за право зберегти собі те єдине, у чому була її любов, — свою дитину. Молитва Мари, найбільшої грішниці у творі, є ще одним дивом, що підтвердило святість Віолени.

Віолена відходить у вічність під звуки молитовного співу, відчуваючи спокій і любов, однак Мара, що визнає свою провину, матиме новий світанок, оскільки її шлях змін і прощення не закінчився. Світанок завжди має міфічну концепцію початку, можливості та надії.

Ідея драми міститься саме у фінальній сцені, не даремно в радянській постанові містерії 1920 року (режисер А. Таїров) був ретельно перероблений текст і відкинуті найбільш релігійні моменти (наприклад, уся четверта дія). Режисер змінив провідну ідею, запропонувавши антиклерикальну лінію, наголошуючи на мужності героїні в її боротьбі з нещастями і перешкодами, диво воскресіння дитини стверджувало могутність людини, ставало кульмінацією спектаклю. Таке тлумачення заперечувало духовні основи всієї творчості Поля Клоделя. Навпаки, у Франції 17 лютого 1955 року відбулася тріумфальна прем'єра п'єси на сцені «Comédie-Française». А за кілька днів потому видатного драматурга не стало. Включення цього твору до репертуару «Comédie-Française» означало визнання неоціненого значення творчості драматурга. Наприкінці XX — на початку XXI століть драма отримала своє сценічне втілення в багатьох театрах Європи, а також в оперному та кінематографічному мистецтві.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, відзначимо, що драматична естетика Поля Клоделя тісно пов'язана з шекспірівською драматургічною концепцією, театром П. Кальдерона та з основами античної високої трагедії Есхіла та Софокла. Як драматург-новатор Поль Клодель розробляє поетику модерної релігійної драми. Поль Клодель, безумовно, символіст, у творах якого предметний світ постає видимим знаком прихованого змісту. Драма «Благовіщення Діви Марії» відкриває можливість декількох читань: спочатку це формальне читання (історія Віолени), потім символістське читання, а з ХХІ століття ще й феміністичне читання. Трагічний конфлікт твору розв'язується торжеством божественної справедливості, яка винагороджує, допомагає та слухає праведних і карає нечестивих. Літургійні молитви з'являються в середині твору, наприклад, «*Angélus*», «*Prière de Noël*» і, нарешті, «*Laetare*», яка супроводжує триумф і смерть Віолени. Щоб зрозуміти глибину таємничості, містики, мусить бути відомий ряд християнських символів, оскільки у творі наявна біблійна інтертекстуальність, а також значення християнсько-католицької символіки (свічки, жайворонки, веселка, перстень, проказа та ін.).

У результаті здійсненого дослідження доведено, що основні лексичні компоненти, які формують поняття святості, автор запозичує з літургійних і біблійних текстів, що надає твору монументальності та урочистості. Пропонуємо поділ на мікроконцепції, які сприяють формуванню особистості персонажів: **концепт часу, концепти покликання, служіння, віри і жертви**. Драматург застосовує принцип протиставлення протилежних життєвих і духовних принципів персонажів, окреслює зорові та психологічні деталі, щоб занурити читача в атмосферу доби. У драмі особлива увага надається національно-культурним, історичним та естетичним аспектам твору, на тлі яких розгортається дія. Ознакою тотального театру Поля Клоделя є зміщення часу, адже цикл: світанок, ранок, день, вечір, ніч — символізують ціле людське життя і, навіть, епоху. Утіленням дійсної духовної краси є образ Віолени. Ідеал святості формується в повсякденних діях заради інших, автор утверджує його на всіх рівнях художньої структури твору: образному, композиційному, сюжетному, поетичному. Драма-містерія «Благовіщення Діви Марії» є ключовим твором католицького ренесансу, багатство і складність якого заслуговують на ґрунтовне дослідження в сучасному літературознавстві та увагу українського читача.

Література

1. Reyes Alfonso. Culto a Mallarmé. Fondo de cultura económica. México : Obra completa, 1991. Т. XXV. 491 p.
2. Когут С. П. Клодель: на стику теології і мистецтва. Вісник Львів. ун-ту. Серія мист-во. 2003. Вип. 3. С. 187–213.
3. Васильєв Є. Жанрові модифікації містерії в сучасній драматургії. Слово і час. 2017. № 11. С. 31–41.
4. Богданова І. В. Розвиток теми бога та вічності у французькій поезії XIX — першої половини XX століть. Мова і культура. 2011. Вип. 14. Т. 4. С. 354–360.
5. Бледних Т. Поетичні переклади доби Розстріляного Відродження. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8 : Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). 2018. Вип. 10. С. 79–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_8_2018_10_18
6. Bordenave M. Lo peor no siempre es seguro. Transgresión y fe en la obra «El zapato de raso», de Paul Claudel Signos Universitarios : Revista de la Universidad del Salvador. 2010. № 45. P. 106–125.
7. Гришин Е. В. Поэтика религиозной драмы Поля Клоделя: «Полуденный раздел», «Извещение Марии», «Атласный башмачок» : дисс. канд. филол. наук : 10.01.03. Коломна, 2007. URL: <https://www.dissercat.com/content/poetika-religioznoi-dramy-polya-klodelya-poludennyi-razdel-izveshchenie-marii-atlasnyi-bashm/read>
8. Клодель П. Благовіщення Діви Марії. Трагедія / Переклав з французької А. Перепада. 1962. 110 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Claudel_Paul/Blahovischennia_divi_Marii.pdf
9. Макушинська Г. П. Феномен жіночої святості у християнстві: філософський та релігійний аспекти : монографія. Запоріжжя, ЗДІА. 2017. 192 с.
10. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. М. : Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
11. Гегель Г. В. Ф. Философия религии : в 2-х т. М. : Мысль, 1975. Т. 1. 532 с. ; М. : Мысль, 1977. Т. 2. 573 с.
12. Аквинский Ф. Сумма теологии. Ч. I. Вопросы 1–43. Киев-Эльга-Ника-Центр. Москва-Элькор-МК. 2002. 560 с.

13. Фейербах Л. К критике философии Гегеля. Избранные философские произведения : в II-х т. М. : Политиздат, 1955. Т. 1. С. 53–96.
14. Іван Павло П. Послання Папи Івана Павла П. Філософія та право / Перекладачі: М. Зубрицька, М. Яців, М. Олійник, О. Ларчик. 2001. С. 288.
15. Сабашникова А. А. Драматургия Поля Клоделя периода 1905–1924 : проблема жанра : дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.05. Москва, 1989. URL: <https://www.dissercat.com/content/dramaturgiya-polya-klodelya-perioda-1905-1924/read>
16. Кашина Т. А. Поль Клодель и Андре Жид: проблема культуры и творчества в переписке, автобиографической и дневниковой прозе: 1899–1926 : дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.03. Москва, 2016. URL: <https://www.dissercat.com/content/pol-klodel-i-andre-zhid-problema-kultury-i-tvorchestva-v-perepiske-avtobiograficheskoi-i-dne/read>
17. Некрасова И. А. Поль Клодель и театр : автореф. дисс. по искусствоведению : 17.00.01. Санкт-Петербург, 1995.
18. Кашина Т. А. Между иконой и идолом. Поль Клодель как режиссер народного театра / рец. на кн. : Fleury r. Paul Claudel et les spectacles populaires. le paradoxe du pantin. Paris: Classiques garnier, 2012. Текст научной статьи по специальности «Искусствоведение». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdu-ikonoy-i-idolom-pol-klodel-kak-rezhisser-narodnogo-teatra-rets-na-kn-fleury-r-paul-claudel-et-les-spectacles-populaires-le-paradoxe-du/viewer>